

Araştırmacı İbrahim ŞİMŞEK

İnönü Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı.
Inönü University Basic Islamic Sciences Department of Tafsir.

Malatya, TÜRKİYE

ibrahimsmk38@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-3345-8591>

<https://ror.org/04asck240>

Reşîd Rızâ'nın Nesih Anlayışı

Rashid Riḍa's Understanding of Nashk

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Temmuz 2024 / 16 July 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Kasım 2024 / 24 November 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık 2024 / 31 December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf | Citation

Şimşek, İbrahim. "Reşîd Rızâ'nın Nesh Anlayışı".
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 7 (Aralık 2024), 53-92.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu

ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed

while carrying out and writing this study and that all the sources used

have been properly cited (İbrahim ŞİMŞEK).

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darulhadis İslam Araştırmaları Merkezi

Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Nesh, Kur'ân ilimleri içerisinde önemli bir yer tutan ve müfessirlerin âyet yorumunu doğrudan etkileyen bir ilimdir. İslâm'da, Kur'ân ve sünnette yer alan bazı hükümlerin birbirine zıt gibi görünmesi durumunda, hangi hüküm önceliğe sahip olacak sorusu, nesh kavramı sayesinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle İslâm âlimleri Kur'ân'ın anlaşılmasını ve hükümlerinin tatbik edilmesini sağlamak için nesh konusuna önem vermişlerdir. Nesh konusu tefsir ilmi açısından mühim bir konu olmasından dolayı hemen hemen tüm tefsir âlimleri tarafından ele alınmıştır. Hatta bazı âlimlerin nesh âyetlerini tespit etmesi ayrıcalık sayılmıştır. Nesh âyetleri, hakkında ittifak edilemeyen konulardan birisi olagelmıştır. Nesh konusuna tefsir kitaplarında yer verilmesinin yanında, üzerinde müstakil çalışmalar yapılmaktadır. Bu mühim konuyu ele alan âlimlerden birisi çağdaş dönemin tefsir âlimlerinden Reşîd Rızâ'dır. Bu çalışmada, Reşîd Rızâ'nın nesh konusuna yaklaşımı ve nesh anlayışı ele alınmıştır. Reşîd Rızâ'nın neshle alakalı görüşleri, hocası Abduh'un nesh konusundaki fikirleri, nesh konusundaki âyetlere yaptığı yorumlar ve değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Bu çalışmanın, Rızâ'nın son dönem tefsircilerden olması, Müslümanları bilinçlendirme gayesi ve yeni fikirleri savunmasından kaynaklı ayrı bir perspektif kazandıracağını düşünmekteyiz. Çalışmanın yönteminde Reşîd Rızâ'nın nesh hakkındaki fikirleri ve pratik olarak uygulaması incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Rızâ'nın nesh konusuna yaklaşımı ve neshin varlığına delil gösterilen âyetler hakkındaki yorumunun tespit edilmesidir. Çalışmada, nitel araştırma metoduyla Reşîd Rızâ'nın tefsiri incelenmiştir. Elde edilen bilgilerle Tefsîrü'l-Menâr eserinden faydalanarak, Rızâ'nın nesh konusundaki görüşleri ve neshle ilgili âyetlere yaklaşımı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Reşîd Rızâ, Tefsîrü'l-Menâr, Nesh.

Rashid Rida's Understanding of Naskh**Abstract**

Naskh is a science that has an important place in the Qur'anic sciences and directly influences the interpretation of the verses by the commentators. In Islam, if some provisions in the Qur'an and Sunnah seem to be contradictory to each other, the question of which provision will have priority is understood through the concept of naskh. For this reason, Islamic scholars have attached importance to the issue of naskh in order to ensure the understanding of the Qur'an and the application of its provisions. For the issue of naskh is an important issue in the science of tafsir, it has been addressed by almost all tafsir scholars. It was even considered a privilege for some scholars to identify the verses of naskh. Naskh verses have been one of the issues about which there is no unanimity. In addition to being covered or examined in the tafsir studies, the subject of naskh has also been studied independently. One of the scholars who dealt with this important issue is Rashid Rida, one of the tafsir scholars of the contemporary period. In this study, Rashid Rida's approach to the issue of naskh and his understanding of naskh are discussed. Rashid Rida's views on naskh, his teacher Abduh's ideas on naskh, his interpretations and evaluations of the verses on naskh are also included. We think that this study will provide a different perspective due to Rida's being one of the last period exegetes, his aim of raising awareness among Muslims and his defense of new ideas. In the methodology of the study, Rashid Rida's ideas about naskh and its practical application are analyzed. The aim of this study is to determine Rida's approach to the issue of naskh and his interpretation of the verses that are shown as evidence for the existence of naskh. In this study, Rashid Rida's tafsir was analyzed through qualitative research methodology. By utilizing the information obtained from Tafsir al-Manar, Rida's views on the issue of naskh and his approach to the verses related to naskh are discussed.

Keywords: Tafsir, Rashid Rida, the Qur'an, Tafsir al-Manar, Naskh.

Giriş

Nesih konusu İslâm tarihinin ilk döneminden itibaren âlimlerin ele aldığı ve üzerinde durduğu önemli konulardan birisi olmuştur. Nesih, Kur'ân âyetleriyle ilgili olmasından dolayı doğrudan usûl kitapları olmak üzere tefsir ve fıkıh ilminin konularından birisi olmuştur. Âlimler, nesih konusunda nesih çeşitleri belirlemişlerdir. Bunlar: Kur'ân'ın Kur'ân'ı neshi, kitabın sünneti neshi,¹ sünnetin Kur'ân'ı ve sünnetin sünneti neshi olmak üzere dört biçimden oluşmaktadır. Bu biçimlerden özellikle Kur'ân'ın sünneti ve sünnetin Kur'ân'ı neshi âlimler arasında ihtilafli bir konu olmuştur. Bazılarının nesih konusunda farklı düşüncede olması tartışmaların devam etmesine neden olmuştur. Reşîd Rızâ'nın nesih anlayışı üzerine doğrudan bir çalışmanın yapılmadığı anlaşılmıştır. Nefise Kuloğlu'nun "Tefsîru'l-Menâr'ın Ulûmü'l-Kur'ân'ın Bazı Tartışmalı Konularına Yaklaşımı" ve Hacer Muhammed Ebu Şabo'nun "Menhecü Tefsîrü'l-menâr fi't-Tefsîr" makalelerinde dolaylı olarak değinilmiştir.

Reşîd Rızâ aslen Bağdatlı olup, 1865 yılında Lübnan sınırları içinde yer alan Kalemûn köyünde dünyaya gelmiş ve bu köyde yaşamıştır. Ailesi, ilim ve irfan ehlinde kişilerdi. İlk eğitimi burada alan Rızâ daha sonra Rüşdiye okuluna kaydolmuştur. Burada tüm derslerin eğitimi almıştır. Devlet kademesinde çalışmak istemediği için medreseye geçiş yapmıştır. Rızâ, ibadet ve züht ortamında yetişmiş ve hayatında bunu ilke edinmiştir. Annesi Rızâ için; "*Bizden sonra uyur, bizden önce uyanırdı. Uyurken hiç görmedim*" demiştir. Reşîd Rızâ eğitimine devam etmiş, Abduh'un ders halkasına katılmış, hocasının önemli bir öğrencisi ve dava arkadaşı olmuştur. Rızâ'nın fikirleri bu ilişkiden sonra değişmeye başlamıştır. Rızâ, selefi düşüncesini ilke edinmiş ve selefi hareketin güçlü bir temsilcisi olmuştur. Rızâ; fikirlerini ifade etmek, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamak için el-Menâr adını verdikleri dergiyi hazırlamıştır.² Reşîd Rızâ, tefsirinde nesih konusunu ele almıştır. Bu çalışmada ilk olarak nesih hakkında bir değerlendirme yapılarak Reşîd Rızâ'nın görüş ve fikirlerine yer verilmiştir. Nesih kavramının kısaca tanımı verilerek, nesih konusundaki düşünceleri ifade edilmiştir. Çalışmanın diğer bölümünde Reşîd Rızâ'nın pratik nesih uygulamaları üzerinde durulmuştur.

1. Reşîd Rızâ'ya Göre Nesih

Nesih kavramı sözlükte tahvil, ortadan kaldırmak, izâle etmek, tebdil, ilga, iptal etmek, bir yerden farklı bir yere taşıma gibi anlamlara gelmektedir.³ Terim olarak; şer'î bir hükmün kendisinden sonra gelen yeni bir şer'î hükümlerle değiştirilmesi ya da iptal edilmesi şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Reşîd Rızâ neshin tanımıyla ilgili olarak dilcilerin "Neshin asıl manası, nakletmek

¹ Selim Türkan, *Neshin Problematik Tarihi* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 73.

² Ahmed eş-Şerebâsî, *Reşîd Rızâ Sâhibü'l-Menâr* (Kahire: el-Meclisü'l-A'la li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1970), 102; Ahmed Fehd Berekât eş-Şevâbîke, *Muhammed Reşîd Rızâ ve Devruhu fi Hayatı'l-Fikriyyeti ve's-Siyâsiyyeti* (Amman: Dâru Ammâr, 1989), 13-14; Ahmed eş-Şerebâsî, *Reşîd Rızâ Sâhibü'l-Menâr* (Kahire: el-Meclisü'l-A'la li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1970), 23; Muhammed Ahmed Dernika, *es-Seyyid Muhammed Reşîd Rıza* (Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 21; Hayreddin Karaman, *Gerçek İslâm'da Birlik* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 35.

³ Bedreddin Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Mektebetü dâri't-türâs, 1983), 2/29; Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Fevzâ Ahmed Zemerli (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1995), 2/137; Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rûf, 506), 490; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1999), 4/389.

⁴ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2003), 191; Şah Veliyullah Dihlevî, *el-Fevzü'l-Kebîr fi Usûli't-Tefsir* (Beyrut: Dâru'l Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987), 53; Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/127.

ya da bir şeyin aslını değil de şeklini nakletmek” şeklindeki tanımlarını tercih etmiştir.⁵ Reşid Rızâ neshin tanımıyla ilgili olarak dilcilerin “Neshin asıl manası, nakletmek ya da bir şeyin aslını değil de şeklini nakletmek” şeklindeki tanımlarını tercih etmiştir.⁶

Reşid Rızâ’da Suyutî gibi Kur’ân’da nesih konusunu savunanların bazı şartlar belirlediklerini söylemiştir. Rızâ, nesih konusunda belirli kriterler koymuş ve nesih konusu ile ilgili bir değerlendirme yapmıştır. Reşid Rızâ, Abduh’un: şeriatlarda nesih yapmanın câiz ve hikmete uygun olduğunu belirten sözlerini nakletmiştir. Neden olarak da İslâm şeriatının geçmiş ilahi dinlerin ve peygamberlerin ve geçmiş şeriatların tümünü neshetmesini örnek göstermiştir. Rızâ, neshedilebilir ameli hükümlerin ancak insanların menfaati için konulacağını ifade etmiştir. Bu menfaatlerin zamanla değişmesi, her şeyi bilen Allah’ın zaman içinde uygun olanı bildireceğini söylemiştir. Yine bir şeriat, nasıl başka şeriatı neshediyorsa şeriatın bazı hükümlerinin de neshedebileceğini söylemiştir.⁷

1.1. Kur’ân’ın Kur’ân ile Neshi Meselesi

Rızâ’nın hocası Abduh, Kur’ân âyetlerinin, Kur’ân âyetleri ile neshedilmesinde âlimler arasında ihtilaf bulunduğunu söylemiştir. Bazı âlimlerin Kur’ân’da neshin varlığını kabul ettiklerini bazılarının da kabul etmediğini belirtmiştir. Kabul edenler için Kur’ân öncesinde de vahiy söz konusuydu. Bu gerçeklere rağmen âlimlerin çoğunluğu bir âyetin hükmü neshedilirken, İslâm’ın ilk dönemlerinde kamu yararına ve Müslümanların durumuna uygun olan bir hükümden her zaman ve her yerde kamu yararına uygun olan başka bir hükme geçildiğini gözlemlemek suretiyle tam bir unsur olarak, neshi kabul etmişlerdir. Rızâ, neshi kabul etmeyen tek kişinin el-İsfahânî olduğunu diğer âlimlerin neshi kabul ettiğini söylemiştir. Bu âyetin Yüce Allah’ın peygamberleri desteklediğine delil olduğu söylemiştir. Rızâ, bir peygambere gönderilen bir âyet o peygamberden sonra gelen peygamber için benzeri ya da daha hayırlı bir âyetle neshedilebileceğini belirtmiştir. Bazı durumlarda da yeni bir âyetle o âyetin hükmünün geciktirildiğini söylenmiştir.⁸

1.2. Hadisin Kur’ân ile Neshi Meselesi

Hz. Muhammed ve Müslümanlar, Mekke döneminde namazı Kâbe’ye doğru; Medine’de ise Yahudilerin İslâm’a girme ihtimalinden dolayı Beytül-Makdis’e doğru kılmaktaydılar. Fakat Hz. Muhammed; Medine’de, Yahudilerin, “*hem bizim dinimize muhalefet ediyor hem de kiblemize yönelerek namaz kılıyorsunuz*” sözlerinden rahatsızlık duyması sebebi ve Kâbe’ye yönelme arzusundan dolayı kiblenin değişmesini istemektedir.⁹ Allah, “*Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni, memnun olacağın kibleye döndüreceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir*” âyetini göndererek kiblenin değiştiğini müjdelemiştir. Rızâ hadisi neshetmenin âyeti âyet ile neshetme gibi olduğunu söylemiştir. Yani kiblenin değişmesi meselesinde olduğu gibi hadisin Kur’ân ile neshedilmesinin de mümkün olduğunu açıklamıştır. Bu iki konuda âlimler arasında ihtilaf olmadığını söylemiştir.¹⁰

⁵ Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta’rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman (Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 2003), 191; Şah Veliyullah Dıhlevî, *el-Fevzü’l-Kebîr fî Usûli’t-Tefsîr* (Beyrut: Dâru’l Beşâiri’l-İslâmiyye, 1987), 53; Zürcânî, *Menâhilü’l-İrfân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, 2/127.

⁶ Reşid Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr* (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1947), 2/65.

⁷ Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân* (Kahire: Mektebetu Dâru’t-Turas, 2003), 462-474; Muhsin Demirci, *Tefsîr Usûlü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 235-236.

⁸ Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 1/570.

⁹ Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, 2002), 2.

¹⁰ Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 2/209.

1.3. Hadisin Kur'ân'ı Neshi Meselesi

Rızâ, âlimler arasında hadisin Kur'ân'ı neshi konusunda ihtilaf olduğunu belirtmektedir. Âlimler arasındaki tartışmanın, Kur'ân'ın hadis ile neshedilmesi veya mütevâtir hadisin ahad hadis ile neshedilmesi ile ilgili hususta olduğu ifade edilmektedir. Rızâ, ilk dönemde oluşan bazı görüşlerine göre, zannî delilin Kur'ân ve mütevâtir hadis gibi kesin olan nasları neshedemeyeceğini söylemiştir. Yine Rızâ, bazı Hanefî ve Şafiî ulemasına göre âyetlerin mütevâtir hadis ile neshinin caiz olduğunu belirtmiştir. Çünkü, Peygamber'in (s.a.v), hükümleri tebliğ etme hususunda masum olduğu düşünülmektedir. Bir hadisin Peygamber'den rivâyet edildiğine kanaat getirdiğimiz zaman ve neshin şartları tamamen gerçekleştiğinde bir âyetin başka bir âyeti neshetmesi gibi hadisin, Kur'ân'ı neshetmiş olduğunu kabul ederiz, demişlerdir. Rızâ, İmam Şâfiî gibi bazı âlimlerin hadisin Kur'ân'ı neshedemeyeceğini söylediğini ifade etmektedir. İmam Şâfiî, Allah'ın Kitabı'ndan herhangi bir âyetin, sıhhati ne olursa olsun hadis ile neshedilemeyeceğini söylemiştir. Bunun gerekçesi olarak da *"Kur'ân'ın öyle meziyetleri vardır ki; başka hiçbir şey ona erişemez."* demiştir. İmam Şâfiî; başka âlimlerin, Kur'ân'ın hükümlerini neshettiklerini iddia ettikleri çok miktarda hadisi zikrettikten sonra bu hadislerin, Kur'ân âyetlerini neshetmediklerini, bilakis, âyetleri tefsir ettiklerini söylemiştir. Rızâ'nın hocası Abduh, bu konuyla ilgili Ebû Hanife'nin açıklamasına rastlamadığını söylemiştir. Ayrıca bazı Hanefî ve Şâfiî âlimlerinin Kur'ân'ın hadisle neshini kabul etmediklerini de açıklamıştır. Rızâ, Kur'ân ile diğer nasların birbirinden farklı kılan bir özellik daha olduğunu, Kur'ân'da yer alan her âyetin Allah tarafından indirilen vahiy olduğunun tartışılmaz olduğunu ifade etmiştir. Hadislere gelince; bunlar arasında Hz. Peygamber'in içtihadı olan ifadeler vardır ve bunlar vahiy değildirler. Hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'in içtihat ederken yanılması durumunda bu yanılığın üzerinde bırakılmayacağı, bilakis yanılığının kendisine gösterileceği vurgulanmıştır. Bazıları, ahad haber de olsa Sünnetin Kur'ân'ı neshedebileceğini söylemişlerdir. Çünkü âyetin hükme yönelik delaleti zannî olup böylece hadisin de ancak zannî bir hükmü neshettiğini, söylemiştir. Son olarak, bazı Şâfiî âlimlerinin ihtilafı, Sünnetin Kur'ân'ı neshetmesinin caiz olup olmadığı ile ilgili teorik düzeydedir.¹¹ Yoksa Sünnetin Kur'ân'ı neshettiğinin pratik bir tek örneği yoktur, demişlerdir. Yine şöyle demişlerdir: Şüphesiz ki hadis, destekleyici bir âyet olmadan Kur'ân neshedilemez. Kur'ân'ın Sünnetle neshi konusunda Mâlikî, Hanefî, el-Eş'arî ve Mu'tezile âlimleri caiz olduğunu; eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Zâhirîlerin çoğu caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Rızâ, âyetin hadis ile de neshedilemeyeceğini söylemiştir. Çünkü o hadis, Kur'ân âyetini neshetmeye uygun değildir. Çünkü Kur'ân'ın muhkem ve hükmünün kalıcı olduğunu belirtmiştir.¹² Sünnetin Kur'ân'ı neshi konusunda, bazı Hanefîler mütevâtir sünnetin Kur'ân'ı neshedebileceğini söylemiştir.¹³ Rızâ ve diğer bazı âlimler İmam Ebû Hanefî'nin bu konuda herhangi bir ifadesi olmadığını belirtmiştir.¹⁴

2. Reşîd Rızâ'nın Pratik Nesih Uygulamaları

2.1. Nesih ile İlgili Âyet

"Biz yerine daha iyisini veya bir benzerini getirmedikçe bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız. Allah'ın her şeye güç yetirdiğini bilmez misin?"¹⁵

¹¹ İbnü's-Subkî, Tacuddin Abdülvahhâb b. Ali b. Abdilkâfi, *Ref'u'l-Hâcib an Muhtasar İbnu'l-Hâcib*, Thk. Muhammed Abdurrahman Abdullah (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2009), 3/220.

¹² Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 2/207.

¹³ Abdülğani, Abdülhalık. *Huciyetü's-Sünne* (Virgini: Daru'l-Vefa, Virginia, 1993), 499.

¹⁴ el-Buhârî, Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed, *Keşfü'l-esrâr*, Thk. Muhammed Mu'tasimbillâh el-Bağdâdî (Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1994), 3/265-269; eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

¹⁵ el-Bakara 2/106.

Reşîd Rızâ, doğrudan neshi konu edinen bu âyetin yorumunda nesh ile ilgili olarak önce neshin tanımı yapmıştır. Rızâ, neshin iki anlama geldiğini söylemiştir. Neshin birinci anlamı, bir şeyin bizzat kendisini nakletmek anlamına geldiğini söylemiştir. Bu anlama örnek olarak “*güneş, gölgeyi neshetti.*” Yani onu bir yerden başka bir yere taşıdı anlamına gelir, demiştir. Neshin diğer anlamı, bir şeyin şeklini nakletmek anlamına geldiğini söylemiştir. Bu anlama örnek da olarak “*Kitabı neshettim.*” diye söylendiğini belirtmiştir. Abdüh, müfessirlerin bu âyetin tefsirinde iki ayrı görüşte olduklarını söylemiştir. Birinci görüşte olanların şu âyetteki gibi: “*Biz, bir âyetin yerine (başka) bir âyet getirdiğimizde sen ancak bir iftiracısın dediler.*”¹⁶ konumunda olduğunu söylemiştir.

Rızâ, nesh kelimesinin yukarıdaki âyette değiştirmek manasında kullanıldığını söylemiştir. Yani âyet başka bir âyetle değiştirildiğinde yerine gelecek âyet daha kapsamlı daha hayırlı olarak gelmekte ya da benzeri gelmektedir. Âyette geçen “*unutmak*” ile kastedilen ise âyetin tamamen unutulmasıdır. Bu yorumun, değiştirmek manasında olduğunu belirtmiştir. Müfessirlerin bu âyetle ilgili ikinci görüşü: Nesih’ten maksat, âyetin hükmünün neshedilmesidir. Bu da genel bir mana ifade eder. Yani âyetin yalnız hükmünün neshedilmesi ve hükmünün tilaveti ile birlikte neshedilmesini kapsayan bu görüş, çoğunluğun tercih ettiği görüştür. Onlara göre, âyetin neshedilmesinin herhangi bir manası olmadığı gibi buna ihtiyaç da yoktur. Ancak zamanın, yerin ve durumların değişmesiyle hükümler değişir. Böylece o (ikinci hüküm), birincisinden daha faydalı olur veya kendisinden yararlanıldığı için faydası açısından onun benzeri olur. Onlar: Âyetteki, “*unutmadan*” maksadın âyeti Peygamber’in (s.a.v) hafızasından silmek olduğunu söylemişlerdir. Bu bilgilerden sonra müfessirler, Yüce Allah’ın: “*Bilmez misin ki Allah’ın gücü her şeye yeter.*” âyetinin tefsirinde şöyle dediler: Bu âyet, müfessirlerin söyledikleri anlamda, Allah’ın nesh etmeye gücünün yettiğine delil getirme anlamında gelmiştir. Yani Yahudilerin iddia ettikleri gibi, Allah nesh için kınanmaz. Çünkü o, Allah’ın gücünün yettiği bir şeydir. İstisnadaki espri, bu kalıcı ve sürekli şeyleri açıklamaktır. Bunlar, kendi nefsinde bulunan tabiatlarıyla değil, ancak Allah’ın isteğiyle böyle olmuştur. Eğer Allah bunları değiştirmek isteseydi mutlaka yapardı. Bu inanç, dinin en önemli amaçlarından biridir. Ortaya çıkması mümkün olan her yerde kuruntuların ondan uzaklaştırılmasında şaşılacak hiçbir şey yoktur. Öyle ise vahyi unutmamanın imkansız olması, peygamberden ayrılmayan bir huy değildir. Ancak o, Allah’ın desteği ile ve ikramı ile olan bir şeydir. İbn Kesîr ve Ebû Amr bu âyeti “*أَوْ نَسِيَهَا*” yani “*onu geciktiririz*” şeklinde okumuşlardır. Âyetleri nesh etme ve peygamberlere önerilen mucizelerde açıkça görüldüğü gibi şüphesiz ki kendisinden önceki bir Peygamber’e ait olduğu için, herhangi bir Peygamber’e önerilen bir âyet, kendisinden daha hayırlı veya benzeri yeni bir âyetle neshedilebilir. Bazen de yeni bir âyetle onun hükmü geciktirilir. Sonra öneriden sonra başka bir zamanda onun hükmü verilir. Fakat ahkamla ilgili âyetleri geciktirmenin açık bir manası yoktur. Bazılarına göre tebliğden önce nesh yapılır. Hatta es-Suyûtî kitabında: “*Bir âyet Peygamber’e (s.a.v) gece iniyordu, o da onu gündüz unutuyordu ve bunun için üzülürdüğünde bu âyetin indiğini*” rivâyet etmiştir.¹⁷ Abdüh’a göre bu rivâyetin yalan olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bunun gibi bir unutkanlık peygamberler için imkansızdır. Çünkü onlar, tebliğ konusunda masumdurlar.¹⁸

2.2. Kible’nin Değiştirilmesiyle Alakalı Nesih Meselesi

Hz. Muhammed ve Müslümanlar, belli bir süre Mescid-i Aksâ’ya doğru namaz kılmışlardır. Peygamber Kâbe’ye dönmeyi özlemle bekliyor; Allah kibleyi oraya çevirse diye temenni

¹⁶ en-Nahl 16/106.

¹⁷ es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 32.

¹⁸ Rızâ, *Tefsîr’ü’l-Menâr*, 1/565.

ediyordu. Medine’de Yahudilerin İslâm’a girme ihtimalinden dolayı Müslümanlar Beytül-Makdis’e doğru namaz kılmaktaydılar. Fakat Hz. Muhammed; Medine’de, Yahudilerin, “hem bizim dinimize muhalefet ediyor hem de kiblemize yönelerek namaz kılıyorsunuz” sözlerinden rahatsızlık duyması sebebiyle ve Kâbe’ye yönelme arzusundan dolayı Kâbe’yi kible yapması için Allah’a dua etmiştir.¹⁹ Bu sebeple Kâbe’nin tahvili konusunda âyetler nâzil olmuş ve bu âyetlerden bazıları neshedilmiştir. Allah şöyle buyurur: O, ağır gelir. Yani kible veya kiblenin neshedilip oradan başka yöne dönülme olayı; önemi büyük ve insanların üzerinde çok etkilidir. Yahut kibleyi bırakıp başka tarafa dönmek meşakkat veren büyük bir iş olmuştur. Ancak, bu durum Allah’ın iman verdiği kişilere ağır gelmez. Yani bu, Allah’ın kendisini tanıma ve şeriatının hükmünü bilme yollarını gösterdiği kimselere ağır gelmez. Çünkü onlar Allah’ın bu lütfu sayesinde anlamışlardır ki kibleye dönerek kulluk yapmak, kiblenin zatında ve mekânında bulunan gizli bir sırdan dolayı değil de ancak Allah’ın emrine itaatle olur. Yine bu sayede onlar anlamışlardır ki kibledeki hikmet, ümmetin hep birlikte ona dönmeleridir. Bu toplu dönüş onların bir araya gelmelerini ve ortak bir karara varmalarını, aynı amaca yönelmelerini sağlayan sebeplerden biridir.²⁰

Rızâ âyetin yorumunda Abduh’un: âyetin, hatta âyetlerin akışı gösteriyor ki burada iman, kendi manasında kullanılmıştır. Çünkü Yüce Allah, kible değiştirilince fitne çıkacağını, insanlardan bazılarının küfre geri dönüp imanı terk edeceğini, bazılarının ise kible meselesi gibi durumlarda dayanağın Resûl’e (s.a.v) itaatte olduğunu çünkü yönlerin birbirine eşit olup hiçbirinin diğerine üstünlüğünün olmadığını bilerek imanda sebat edeceğini açıklayınca o inanan ve peygambere uyan kişileri, “İmanlarına karşılık en iyi mükafatı alacaklar, Allah onların ecirlerini zayi etmeyecek ve peygambere uymadaki sebatlarından dolayı onlardan hiçbir şeyi eksiltmeyecektir.”²¹ diye müjdeledi.

Rızâ, Müslümanların (önceleri) namaz kılarken Beytül-Makdis’e yöneldiklerini, bu uygulamanın Kâbe’ye yönelmelerine dair hükmün inmesiyle neshedildiğini belirtmiştir. Bu konuda âlimler arasında bir ihtilaf olmadığını belirtmiştir. Rızâ, Beydâvî ve diğer âlimler bu âyeti, kiblenin değişme olayını Kur’ân’ın sünneti neshetmesine delil olarak göstermiştir.²²

2.3. Kılıç Âyeti ve Nesih iddialarının Değerlendirmesi

“Ey iman edenler! Allah’ın şeâirine/işaretlerine, haram aya, boyunları bağısız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lütuf ve rızasını dileyerek Beytülharâm’a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescidi Harâm’a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah’tan korkun, çünkü Allah’ın cezası çetindir.”²³

Reşîd Rızâ, bu âyete, bazıları kılıç âyeti bazıları da kılıç âyetinin: “Müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekûn savaşın.”²⁴ olduğunu söylediklerini, açıklamıştır. Bazıları da ayrı ayrı iki âyetin, ikisine birden de kılıç âyeti denebileceğini söylemişlerdir. Seyf âyeti olarak bilinen bu âyetin Reşîd Rızâ tarafından nesh edilmesi kabul görmemiştir. Burada nesh olan bir durum olmadığı, Allah tarafından bir unutturma söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Hadis ile

¹⁹ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, 2.

²⁰ Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 2/55.

²¹ Hûd 11/115.

²² Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 2/47.

²³ el-Mâide 5/2.

²⁴ Tevbe 9/36.

nesh olduğunu iddia edenlere de şiddetle karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Rızâ, âlimlerin görüşlerini naklettikten sonra, hocasının, Allah'ın emrini, affi ve bağışlamayı sınırladığı maksatla sınırlı kılması, bu manalarından biridir. Çünkü o, bağışlamayı yardım ile yorumlamıştır. Müfessirlerin çoğu ise, bunu, emirlerden biri olarak kabul etmişlerdir. O da onlarla savaşmayı emretmektedir. Bazı müfessirler, kılıç âyeti olarak ifade ederler ve onunla içinde cizye/haraç hükmü bulunan "Tevbe Sûresi"ndeki 36. âyeti kastetmektedirler.²⁵

2.4. Orucun Daha Öncekilere Farz Kılınmasıyla İlgili Nesih Meselesi

Reşîd Rızâ'nın nesih değerlendirmesi yaptığı konulardan birisi de oruç konusuyla ilgilidir. Âyette: "Siz ey iman edenler! Allah size orucu farz kıldı nitekim oruç sizden öncekilere de farz idi ki böylece Allah'ın kitabıyla hayat programı belirlemiş olursunuz."²⁶ buyrulmuştur. Rızâ, bazı müfessirler bu âyetin, "Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."²⁷ âyetini neshettiğini söylemişlerdir. Diğer bazıları ise burada nesih bulunmadığını; çünkü benzerliğin her yönden olmayıp sadece farziyet yönünden olduğunu, keyfiyetin bu benzerliğe dahil olmadığını söylemişlerdir. Buna göre bu âyet kendisinden öncesinin devamıdır ve oruç ile ilgili hükümleri tamamlamakta, bizim orucumuzun diğer ümmetlerin orucundan farklı ve üstün yönlerini ortaya koymakta olduğunu, bize onlara mahsus olmayan ruhsatlar verildiğini açıklamaktadır.²⁸ Bu Abduh'un da tercih ettiği izah şeklidir. O ayrıca şöyle demiştir: Nüzul sebebi hakkında rivâyet edilen haberlerin sahih olması halinde bu şuna delalet eder: oruç farz olduğunda, her birey kendi düşüncesi ve anlayışıyla içtihadta bulunarak amel etmiştir. Bu kişiler kendi anlayışlarına göre daha ihtiyatlı, takvaya uygun buldukları biçimi tercih etmişlerdir. Rızâ, Rasûlullah'ın (s.a.v) onları kendi içtihatları üzerinde bırakması, içtihadına göre hareket eden herkesi kendi haline bırakması konusundaki âdetinin bir sonucu olduğunu söylemiştir. Çünkü bu gibi içtihadta açık naslarda fertleri bağlayacak bir hususun olmadığını ifade etmiştir. Ümmetin tümünü bağlayıcı olması için nassın delalet bakımından da kati olması gerektiğini belirtmiştir.

2.5. Farklı Âyetlerin Neshedilme Meselesi

Reşîd Rızâ, tefsirinde nesih ile ilgili başka âyetlere de değinmiştir. Bu örneklerden birisi Nur Sûresinde geçen 62. âyetle ilgilidir. İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre bu âyet, Nur Sûresi'ndeki şu âyetle neshedilmiştir: "Müminler ancak Allah'a ve Resûlüne gönülden iman etmiş kimselerdir. Onlar Peygamberle ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. Senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resûlüne iman etmiş kimselerdir."²⁹ Cumhura göre ise bu âyet muhkemdir. Bu görüşün İbn Abbas'tan naklinin doğru olduğunu sanmıyorum. Zira Nur Sûresi'nin bu sûreden önce indiğinde ittifak vardır. Orada istenen izinle burada istenen iznin aynıysa değildir. Aksi halde birbirine zıt olmuş olurlar. Tevbe Sûresi'ndeki 36. âyet, seferberlik ilanından sonra harbe katılmamak için istenen izin, Nur Sûresi'ndeki 62. âyet ise bayramlar ve Cuma namazları gibi genel bir iş için Peygamberle birlikte olanların istedikleri izin konusundadır.³⁰

İslâmiyet Allah'ın, Peygamberlerin diliyle gönderdiği hak dinin hülasasıdır. Onların kendi kavimlerine tebliğ ettikleri kitaplardan hiçbir kitap tam olarak muhafaza edilmemiştir. Ehl-i Kitabın elindekiler ise onların maslahatlarına terstir. Tevrat'taki, hayat ve harple ilgili ağır

²⁵ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 1/572.

²⁶ el-Bakara 2/183.

²⁷ el-Bakara 2/183.

²⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 1/519.

²⁹ en-Nûr 24/62.

³⁰ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 1/574.

hükümler, İsrailoğullarının diğer insanlara üstün tutulması, İncil'deki, züht ve dünyayı terk etme konusundaki aşırılıklar insanların maslahatına terstir. Allah İslâmiyet'le bu Peygamberlerin getirdiği şeylerin çoğunu neshetmiştir. Zira onlar kavimlerinin kendi dönemlerine has hükümlerdi. Allah Peygamberlerinin sonuncusunun lisanıyla bunları tamamlayan şeyler ilave etti. Bunları, genel teşri esaslarına uygun, her zaman ve mekânda beşeriyetin maslahatına muvafık olarak ve en mükemmel bir ifadeyle ve en açık delillerle beyan etti. Bu dinin sağlam oluşuna delillerden birisi de önceki kitapları bilen öğretmenlerle tanışmayan, okuması-yazması olmayan ümmi bir Peygamber'in dilinden bu ilim ve hakikatlerin zuhur etmesidir.³¹

2.6. Miras Âyetinin Neshi Meselesi

*“Birimize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (çok miktarda mal) bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarına uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.”*³²

Âlimlerin çoğunluğuna göre bu âyet, miras âyeti ve “*varise vasiyet yoktur*” hadisi ile birlikte neshedilmiştir. Beydavî: Buradaki hüküm İslâm'ın ilk dönemlerinde geçerliydi. Sonra miras âyeti ve Peygamber'in (s.a.v) “*Varise vasiyet yoktur.*” hadisi ile neshedildi, demiştir. Rızâ, Beydavî'nin bu değerlendirmesinin tartışmalı olduğunu söyleyerek karşı çıkmıştır. Çünkü miras âyeti, bu âyetle ters düşmemektedir. Aksine vasiyet konusunu ön plana çıkaran Bakara sûresi 180. âyetini sağlamlaştırmaktadır. Ayrıca hadis, ahad hadislerdendir. Ümmetin bu hadisi hüsnü kabul ile karşılması, onun mütevâtir olduğu anlamına gelmez. Yani, zanni hadisler, kat'î hadisleri neshetmezlerken, tamamı kat'î olan Kur'ân'ı nasıl neshedebilir? diyerek karşı çıkmıştır. Abduh ise miras âyetinin vasiyet âyetinden sonra indiğine dair hiçbir delil olmadığını ve âyetin üslubunun nesh ile çeliştiğini söylemiştir. Allah tarafından koyulan bir hüküm yakın bir dönemde neshedilip geçersiz kılınacaksa kesin hüküm kadar sağlamlaştırılmamaktadır. Ayrıca vasiyetin bir hak olduğunu ifade ederek vasiyeti değiştirenlere de uyarıda bulunmuştur.³³ Rızâ, miras âyetindeki vasiyetin, varis olamayacak kimselere yönelik olduğu söylendiğinde, iki âyetin bir noktada buluşabileceğini belirtmiştir.

Rızâ; Alûsî'nin, miras âyetinin, vasiyet âyetinden sonra indiğini söylediğini, ifade etmiştir. Vasiyet âyetinin hükmü devam etse idi onu da bilinen vasiyete göre düzenlemek gerekirdi. Vasiyet, bilinen vasiyete göre düzenlenmeyip kayıtsız vasiyete göre düzenlenince kayıtlı vasiyetin neshedildiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü mutlak ifadeden sonraki kayıtlı ifade neshi gerektirdiği gibi, kayıtlı ifadeden sonraki kayıtsız ifade de neshi gerektirir, demektir. Alûsî'nin, miras ve vasiyet âyetleriyle ilgili olarak ortaya attığı ve üzerinde ittifak edildiğini ileri sürdüğü öncelik ve sonralık (sırası) iddiasının hiçbir delili yoktur. Bu iddiaya dayalı olarak yaptığı yorum da geçersizdir, yanlıştır. Yukarıdaki açıklamalardan miras âyeti ile vasiyet âyeti arasında bir çelişki olmadığı anlaşılıyor. Dolayısıyla miras âyetinin, vasiyet âyetinden sonra inmiş olduğu bilindiği zaman, bu durum, sonra inen âyetin önce inen âyeti neshetmesini gerektirmez. Hadise gelince; (bazı Hanefî âlimleri), neshedici etkide olması için, ümmetin bu hadisi yaygın bir kabulle benimsemesini, hadisin mütevâtir düzeyinde olduğunun veya bu düzeye yaklaştığının göstergesi olarak sunmak istemişlerdir.³⁴ Bu hadis Buhârî ve Müslim'in hadis kriterlerine uymadığı için müsned olarak rivâyet edilmemiştir. Rızâ, bu âyetin yorumunda, miras âyetiyle neshedildiğini savunan ve neshedilmediğini savunanlar diye farklı görüşler olduğunu söylemiştir. Zemahşerî,

³¹ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 12/145

³² el-Bakara 2/180

³³ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 1/202.

³⁴ Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidit-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 1/374-377.

vasiyet âyetinin hem Hz. Peygamber'in miras hadisiyle hem de miras âyetleriyle neshedildiğini ifade ettikten sonra her ne kadar hadis âhâd olsa da ümmetin miras hadisini kabul etmesi, bu hadisi mütevâtir derecesine çıkartmıştır. Çünkü ümmet rivâyet açısından sahih olmayan bir haberi bu şekilde kabul etmez demiştir.³⁵

Yukarıdaki açıklamalardan miras âyeti ile vasiyet âyeti arasında bir çelişki olmadığı anlaşılıyor. Dolayısıyla miras âyetinin, vasiyet âyetinden sonra inmiş olduğu bilindiği zaman, bu durum, sonra inen âyetin önce inen âyeti neshetmesini gerektirmez. Hadise gelince; (bazı Hanefî âlimleri), neshedici etkide olması için ümmetin bu hadisi yaygın bir kabulü benimsemesini, hadisin mütevâtir düzeyinde olduğunun veya bu düzeye yaklaşmışlığının göstergesi olarak sunmak istemişlerdir. Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in sıhhat şartlarına uymadığı için onlar tarafından nakledilmemiştir.³⁶

Sonuç

Usul konularından olan nesih, İslâm tarihinin ilk döneminden itibaren İslâm âlimleri tarafından ele alınan önemli ilimlerden olmuştur. Âlimler, Kur'ân'ın anlaşılmasını sağlamak için çaba içerisinde olmuşlardır. Bu çabalar sonucu birçok ilim ortaya çıkmıştır. Kur'ân'ın anlaşılması için ortaya çıkan ilimlerden birisi de nesih ilmi olmuştur. Nesih konusu âlimler arasında ihtilafli bir konu haline gelmiş ve konu hakkında kitaplar telif edilmiştir. Âlimler arasında nesih konusunu kabul edenler ve kabul etmeyenler şeklinde farklı görüşlerin olduğu anlaşılmıştır. Nesih konusunu ele alan ve bu konuda görüş belirten âlimlerden birisi de Reşid Rızâ'dır. Reşid Rızâ, neshi Kur'ân'ın anlaşılma şartlarından saymış ve bu konuyla ilgili kriterler belirlemiştir. Rızâ, tefsirinde Bakara sûresi için bazı usûller ve kriterler belirlemiş; sekizinci kriterde ise neshi Allah'ın bir rahmeti olarak değerlendirmiş ve neshedilen âyetin yerine ondan daha iyi ya da benzer bir âyetin getirildiğini ifade etmiştir. Rızâ, neshin kullanılma biçimlerini yorumlamıştır. Rızâ, âyetin âyeti neshi ve âyetin sünneti neshini kullanarak tefsirini şekillendirmiştir.

Reşid Rızâ neshi dört farklı biçimde ele almış, bu biçimlerle ilgili örneklere yer vermiştir. Rızâ hocası Abduh'unda görüşleriyle konuyu desteklemiştir. Reşid Rızâ'nın ele aldığı bu dört biçim: Kur'ân'ın Kur'ân'ı neshi, Kur'ân'ın sünneti neshi, hadisin Kur'ân'ı neshi ve hadisin hadisleri neshi biçiminde değerlendirmiştir. Abduh, Kur'ân âyetlerinin, Kur'ân âyetleri ile neshedilmesinde ihtilaf olduğunu söylemiştir. Abduh, el-İsfehani'nin, Kur'ân'da neshedilmiş herhangi bir âyetin olmadığı sözünü nakletmiştir.³⁷ Rızâ, hadisi, hadis ile neshetmenin Kur'ân'ı Kur'ân ile neshetmek gibi olduğunu söylemiştir. Ona göre kıblenin değişmesi meselesinde olduğu gibi, hadisin Kur'ân ile neshedilmesinin de mümkün olduğunu belirtmiştir. Kur'ân'ın Sünnetle neshi konusunda Mâlikî, Hanefî, el-Eş'arî ve Mu'tezile âlimleri caiz olduğunu; eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Zâhirîlerin çoğu caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Sünnetin Kur'ân'la neshi konusunda âlimler arasında ihtilaf olduğu görülmektedir.

Rızâ, nesih konusunun Allah'ın rahmeti, Allah'ın insanlara merhamet göstergesinin sonucu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Allah'ın bir âyeti neshetmesiyle neshettiği âyetin yerine daha iyi ve güzelini getirdiğini belirtmiştir. Rızâ'ya göre Kur'ân'da neshin olmasında bir maslahat, fayda ve hikmet bulunmaktadır. Rızâ'ya göre neshi yapılan âyetlerde bir maslahat ve fayda söz konusudur. Çünkü Kur'ân bir fayda ve maslahata göre gönderilmiştir. Rızâ, hocası Abduh'un neshi değerlendirmesinde sünnetin Kur'ân'ı neshedemeyeceğini, bunun bir örneği olmadığını

³⁵ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 1/210

³⁶ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 2/200-206.

³⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 146.

ifade etmiştir. Rızâ, sünnetin Kur'ân'ı âyet desteği olmadan neshetmesinin mümkün olmayacağını da söylemiştir.

Kaynakça/References / المصادر

- Abdülğani, Abdülhalık. *Huciyetü's-Sünne*. Virginia: Daru'l-Vefa, 1993.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: T.D.V. Yay., Ankara, 1979.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Dernika, Muhammed Ahmed. *es-Seyyid Muhammed Reşid Rızâ*. Lübnan: Müessesetü'r-Risâle-Dâru'l-İman, 1986.
- Dihlevî, Şah Veliyullah. *el-Fevzû'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsir*. Beyrut: Dâru'l Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987.
- el-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Nşr. Abbas Süleyman. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1991.
- el-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Minhâcu'l -Vüsûl İlâ İlmî'l Usûl*. Thk. Şa'bân Muhammed İsmâil. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2008.
- el-Buhârî, Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr*. Thk. Muhammed Mu'tasimbillâh el-Bağdâdî. Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1994.
- el-Cürçânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *et-Ta'rifât*. Thk. Muhammed Abdurrahman. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2003.
- el-İsfahânî. Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Râğîb. *el Müfredât fî Garîbi'l -Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rûf.
- er-Râğîb el-İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Seyyid Kılânî. Beyrut: Dâru'l-Mârife, 1961.
- es-Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 2002.
- es-Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetu Dâri't-Turas, 2003.
- eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *er-Risâle*. Nşr. Ahmed M. Şâkir, Kahire, 2005.
- eş-Şerebâsî, Ahmed. *Reşid Rızâ Sâhibü'l-Menâr*. Kahire: el-Meclisü'l-A'la li's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1970.
- eş-Şevâbike, Ahmed Fehd Berekât. *Muhammed Reşid Rızâ ve Devruhu fî Hayatî'l-Fikriyyeti ve's-Siyâsiyyeti*. Amman: Dâru Ammâr, 1989.
- et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed İbn Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001.
- ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. Thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1999.
- İbnu's-Subkî, Tacuddin Abdülvahhâb b. Ali b. Abdilkâfi. *Ref'u'l-Hâcib an Muhtasar İbnu'l-Hâcib*. Thk. Muhammed Abdurrahman Abdullah, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2009.
- Karaman, Hayreddin. *Gerçek İslâm'da Birlik*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *Fezû'l-kadîr*. Thk. Ahmed Abdüsselâm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2018.
- Râzî, Fahrudin Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-Ġayb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Rızâ, Reşid. *Tefsîrü'l-Menâr*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Şimşek, Sait. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*. İstanbul: Yöneliş yay., 1997.
- Türcan, Selim. *Neshin Problematik Tarihi*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.
- Zerkeşî, Bedreddin. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Mektebetü Dâri't-türâs, 1983.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1988.